

EL JOVE, EL GURU I L'OCELL

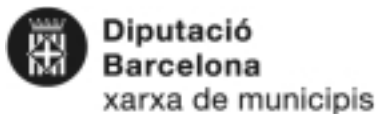
INVITACIÓ A LA LLIBERTAT

Josep F. Mària i Serrano, sj.

1. INTRODUCCIÓ	3
2. ORÍGENS DE LA LLIBERTAT. SOCIALITZACIÓ I INTERIORITAT	6
3. CONSTITUCIÓ DE LA LLIBERTAT: PERSONA I DESIG	13
4. LA PROJECCIÓ DE LA LLIBERTAT: DECISIÓ I DIVINITAT	22
5. CONCLUSIÓ	30

Josep F. Mària i Serrano és llicenciat en Teologia i doctor en Economia per la Universitat de Barcelona. Professor a ESADE i membre de Cristianisme i Justícia.

Amb la col·laboració de:

INTERNET: www.fespinal.com • Dibuix de la portada: Roger Torres i Aguiló • Edita CRISTIANISME I JUSTÍCIA • R. de Llúria, 13 - 08010 Barcelona • tel: 93 317 23 38 • fax: 93 317 10 94 • info@fespinal.com • Imprimeix: Edicions Rondas S.L. • ISSN: 0214-6509 • ISBN: 84-9730-221-4 • Dipòsit legal: B-xx.xxx-09 • Juliol 2009.

La Fundació Lluís Espinal li comunica que les seves dades procedeixen del nostre arxiu històric pertanyent al nostre fitxer de nom BDGACIJ inscrit amb el còdi 2061280639. Per exercitar els drets d'accés, rectificació cancel·lació i oposició poden dirigir-se al carrer Roger de Llúria, 13 de Barcelona.

1. INTRODUCCIÓ

La corrupció és com els elefants: difícil de descriure, però fàcil de reconèixer.
VITO TANZI

Hi ha realitats en el món que són difícils de descriure, però que es reconeixen amb facilitat. Tanzi afirma que la corrupció forma part d'aquestes realitats.

La nostra pretensió en el quadern que iniciem és que, igual com la corrupció, la llibertat s'assembla als elefants. La llibertat és difícil de descriure –no se'n pot parlar... almenys amb precisió– però es pot reconèixer amb facilitat: quan constatem que algú fa servir la seva llibertat, es desperta dins nostre un no sé què que ens la fa reconèixer, i que ens invita a usar la nostra.

En aquest sentit, la dificultat de definir la llibertat és comuna amb la dificultat de definir la realitat de Déu. De fet, Xavier Melloni compara Déu amb un elefant i els homes amb una colla de cecs que intenten parlar de l'elefant... tot i que cadascú només en toca una part: la cua, la trompa, les potes, la panxa...¹ Aquesta dificultat ens porta a aproxi-

mar-nos a la realitat complexa de la llibertat des de diferents perspectives, que responen a diferents experiències de gent que ha fet servir la seva llibertat. Totes aquestes perspectives, però, queden connectades a través d'un conte: de la situació que proposa, dels personatges que hi surten i de les relacions que s'estableixen entre ells.

1.1. El conte²

Fa molt de temps a l'Índia un jove es va acostar a un grup de gent que escoltava els ensenyaments d'un guru molt famós. El jove portava un ocell viu a les mans i va dir al guru:

– Home savi, tu que ho saps tot, digues-me: l'ocell que tinc a les mans, és viu o mort?

El jove pensava a dins seu: «Si diu que és mort, obriré les mans i mostraré davant de tothom que el guru s'ha equivocat. I si diu que és viu, l'esclafaré i obriré les mans per mostrar-li també que s'ha equivocat».

El guru va fer un silenci i va respondre:

– Busca en el teu interior. L'ocell està com tu desitgis que estigui.

1.2. Dues savieses

Cap problema no pot ser resolt des del mateix nivell de consciència que el va crear.

Albert EINSTEIN

En el conte es presenten dos conceptes diferents de saviesa. Per al jove, “ser savi” és tenir moltes dades sobre com són les coses: sobre si l'ocell és viu o mort, etc. Sota aquest concepte de saviesa, ell creu tenir la partida guanyada al guru: té la paella pel mànec o l'ocell entre les mans. Però és que, darrere d'aquest concepte de saviesa, el jove hi està amagant una ambició: un desafiament llançat al guru.

En el fons, el jove creu que la vida consisteix a guanyar “polsos de coneixements” als gurus... esclafant els ocells si cal.

El concepte de saviesa del guru és diferent. Els gurus acostumen a usar històries o relats per a remetre els seus oients a una altra mirada sobre el món, a una altra forma de saviesa. I el camí d'accés a aquesta altra saviesa passa per plantejar les contradiccions que sorgeixen quan tenim una mirada estreta sobre la realitat: com la mirada que té el jove, obsessionat pel desafiament. Perquè –en termes de la citació d'Einstein– el jove presenta al guru un problema des d'un determinat nivell de consciència; i el guru li respon convidant-lo a resoldre aquest problema des d'un altre nivell de consciència. En efecte, amb la seva resposta, el guru sembla estar dient: «La veritable saviesa l'has de trobar al teu interior; i t'ha de portar a considerar què vols fer en la vida, a on vols que et porti aquest desig d'anar més enllà que t'ha portat fins a mi, que t'ha portat a voler desafiar-me».

El guru està invitant el jove a fer que la seva felicitat no depengui dels altres. El jove no ha de dependre del guru (ni de cap altre guru) per a actuar. Perquè el desafiament del jove és només llibertat aparent: s'afirma per contraposició, tot posant la seva felicitat fora d'ell mateix; i acabarà actuant en dependència de la resposta del guru.

1.3. Per què un conte?

Els contes no estan fets per a adormir els nens, sinó per a despertar els adults.

PROVERBI HEBREU

Hi ha certs conceptes, vinculats a realitats complexes, que no tenen una única definició. Llibertat, Déu, persona, esperit, amor, coneixement, mal, bellesa,

justícia, bondat... són conceptes que han estat viscuts i explicats des de punts de vista diferents que n'impedeixen la reducció a una sola definició. En particular, les ciències no poden definir-los ni comprendre'ls del tot. El que sí permeten aquestes realitats és determinar allò que G. Lakoff anomena «un significat nuclear» (*a core meaning*) entorn del qual es desenvolupen diferències i al qual s'accedeix per diversos camins. Per al cas de la llibertat, en concret, afirma: «La llibertat és el que els científics cognitius anomenen un “concepte essencialment contestat”, la qual cosa significa que sempre hi haurà versions diferents de la llibertat que són inconsistentes les unes amb les altres. No hi ha un significat de la llibertat únic, universal i objectivament “correcte”. Hi ha un únic, incontestable però limitat significat nuclear de la llibertat en què estem d'acord. Però aquest és el límit del consens»³.

En el cas de la llibertat, els camins d'accés al “significat nuclear” no són raonaments lògics: són senderes desbrossades –hi ha resistències!– per gent de carn i ossos que han exercit la llibertat en decisions concretes. És així com, per a aproximar-se a la llibertat, la raó s'aclareix interpretant narracions: diu què és la llibertat narrant històries de gent que han actuat lliurement; i intentant reflexionar sobre aquestes narra-

cions⁴. Unes narracions que, com els contes, no han estat creades –només– per a adormir els infants, sinó –també– per a despertar els adults a qüestions fonamentals que potser han oblidat.

1.4. Invitació a la llibertat

Acceptem, doncs, el desafiament del jove i la resposta del guru com a punt de partida per a la nostra aproximació-invítació a la llibertat. Aquest conte, però, serà interpretat a partir de les diverses ciències humanes: principalment, la sociologia, la psicologia, l'espiritualitat, l'antropologia, l'ètica, l'estudi de les religions i la teologia. Al llarg dels apartats que segueixen, la llibertat s'anirà configurant com una exigència profunda de la persona que la porta a:

a) Separar-se de les persones o forces que li dicten el que ha de fer.

b) Buscar en el seu interior per veure què desitja el seu cor.

c) Acceptar el propi cos i la pròpia ment com a limitacions i alhora com a condicions de possibilitat per a realitzar el seu desig.

d) Decidir què vol fer amb l'ocell que té entre les mans. Un ocell que simbolitza la seva pròpia vida, o tantes altres vides –animals o humanes– que dependran del que ell decideixi.

2. ORÍGENS DE LA LLIBERTAT. SOCIALITZACIÓ I INTERIORITAT

En aquest capítol tractarem dos aspectes vinculats amb l'origen de la llibertat i de la persona. El primer es refereix a la inclusió de l'individu acabat de néixer en la societat, per mitjà del procés de socialització; el segon, a la crida a entrar en l'interior de cadascú per acollir la vida interior resultat de la pròpia història, com a pas previ a la projecció de la llibertat en l'acció.

1. EL DESAFIAMENT DEL JOVE: LLIBERTAT I SOCIALITZACIÓ

1.1. Socialització

Com és que el jove s'ha plantat davant del guru per desafiar-lo? Primerament, la sociologia ens ajudarà a comprendre els mecanismes a què se sotmet qualsevol persona que neix i creix en el si d'un grup humà.

Després la psicologia ens donarà pistes per a analitzar la crisi de la joventut com a moment clau per a l'emergència de l'actitud desafiadora.

El procés per mitjà del qual un infant nascut en un determinat grup social passa a formar-ne part activa, assumint-ne bàsicament els valors i les formes de vida s'anomena socialització⁵. La socialització es realitza per mitjà d'un seguit de mecanismes que el grup "aplica" sobre el nen o la nena que hi està vivint, a fi de col·locar-los en algun lloc del mapa social, i fer així que reproduïxin la forma de viure de la societat. Peter Berger destaca dos mecanismes signifi-

catius de socialització: el control social i el rol social.

a) El control social

El control social es refereix als «diversos mitjans de què disposa una societat per tal de posar a ratlla els seus membres recalitrants. No pot haver-hi cap societat sense control social. Fins i tot un petit grup de gent que només es retroba de tant en tant haurà d'elaborar també els seus mecanismes de control, si hom vol evitar que el grup es dissolgui al cap de poc temps»⁶.

Els mitjans de control social són diferents segons el grup de referència que prenguem. De manera que podem representar cada individu com a situat al bell mig d'un conjunt de cercles concèntrics, cadascun dels quals representa un sistema de control social: al cercle exterior hi ha el sistema legal i polític, que ens obliga a obeir les lleis sota pena de multa, presó de diversa durada... i de vegades, pena de mort. En un segon cercle més interior hi ha el sistema de la moral, els costums i la bona educació. En general, els mitjans de control en aquest cercle són perdre la feina, quedar marcat perquè no et contractin més, o fins i tot ser considerat com a malalt mental. El darrer cercle és el de la vida privada: la família i els amics personals. Aquí les conductes "desviades" reben el reconeixement negatiu per la desaprovació, el ridícul o el menyspreu. Aquestes són sancions aparentment menys coactives que enviar-te a l'atur o a la presó, però poden tenir un pes psicològic més gran perquè provenen de persones més significatives per a l'individu⁷. En síntesi, el

control social pot fer que l'individu se senti presoner de la societat.

b) El rol social

... O tal vegada no. Potser no se'n sent tant, de presoner. Perquè els processos de socialització no contenen només procediments de coacció, sinó també procediments de convicció. En efecte, la teoria del rol –o paper– social concep la societat com una entitat que entra a dins de l'individu per convèncer-lo cordialment d'actuar d'una determinada manera. La imatge amb què juga aquesta teoria és la del teatre: el rol és «el paper que cadascú juga a la societat, de la mateixa manera que un actor interpreta un determinat paper en una representació teatral»⁸. Al final, el paper que representem (perquè la societat ens l'ha donat) acaba marcant profundament allò que som perquè a força de representarlo acabem incorporant-lo a la nostra identitat. Com afirma Berger: «El professor que fa el savi acaba convencent-se que realment ho és. El predicador acaba creient-se allò que predica. El soldat es troba ple d'esperit marcial quan es vesteix de caqui. Ni que l'emoció o l'actitud poguessin existir ja abans d'assumir el rol, el fet d'assumir-lo inevitablement les reforça»⁹.

Tenim, doncs, el nostre jove creixent en un grup humà en què ha estat encerclat i enrolat. I pot acabar sentint-se "com a casa" en la presó de la societat. Perquè tots aquests mecanismes li han concedit una identitat: «jo sóc i puc esperar ser en el futur d'aquesta manera».

Aquesta identitat no és gaire conscient en la infantesa, perquè en virtut

dels mecanismes de socialització, l'infant se sent com un peix a l'aigua.

1.2. Ritus de pas i desafiament

El pas a l'edat adulta consisteix –en moltes societats– en el fet que la comunitat dels adults expliciten als joves d'una certa generació els valors i la identitat en què han estat socialitzats: a fi que els assumeixin conscientment i n'esdevinguin defensors-reproductors. Els “ritus de pas” són un seguit de proves i cerimònies que converteixen els qui els sofreixen en membres de ple dret del grup, i reforcen l'adhesió als valors grups de grans i petits. Els ritus de pas són també mecanismes de control social!

Tanmateix, en aquest pas a l'edat adulta –un pas que els joves han de reflexionar per a fer-lo– emergeix concretament en l'esperit dels joves una possibilitat: no acceptar els valors, refusar de fer allò que la societat o la família espera d'ells. Aquesta possibilitat emergeix perquè a l'interior del jove hi ha una força que d'alguna manera “es queixa” de l'estil de vida que la societat li està imposant.

I és que la socialització no coincideix amb la humanització de les persones (una felicitat que només un mateix pot buscar) o amb la humanització de les societats (una justícia que mai no és complerta després d'aquests processos socials). Per tant, potser el nostre jove en trànsit cap a l'edat adulta ja no se sent com un peix a l'aigua, sinó com un presoner entre reixes. I així comencem a explicar l'actitud de desafiament del jove protagonista del nostre conte.

Volem notar que aquesta possibilitat de refusar els valors i la identitat que han estat transmesos és més clara en societats on diversos grups socials tenen la possibilitat real de desenvolupar valors i identitats diversos. En efecte, la possibilitat d'adscripció a diversos estils de vida adulta permet al jove de posar distància respecte als valors i la identitat que li han transmès la família o el grup social de la infantesa. La ironia pròpia dels adolescents i la seva vinculació amb grups alternatius són manifestacions de la distància que estan prenent. Ara comencen a sentir-se com en una presó... i per a sortir-ne cal identificar un carceller per a eliminar-lo!

En aquest sentit, la psicologia occidental teoritza l'acte d'afirmació de la individualitat de la persona en trànsit cap a l'edat adulta com una acció de “matar el pare”. El jove s'afirma negant l'autoritat i els estils de vida dels qui fins ara se li han imposat. No cal dir que aquesta conducta és un esport de risc. Certs grups alternatius poden tenir una influència destructiva en el jove, de manera que la seva sortida de la presó li deixi ferides o el tanqui en altres presons: addiccions, sectes, etc.

1.3. Evolució del desafiament

¿En què s'assemblen el pit de la mare i un cotxe elèctric? Que tots dos estan fets per al fill, però amb tots dos hi acaba jugant el pare.

ACUDIT ANÒNIM

Aquest acudit ens serveix per a il·lustrar l'evolució de la relació entre l'infant, la seva mare i el seu pare. A mesura que l'infant creix, la seva competència amb el pare amb relació a la mare (el pit de

la mare), de fet es trasllada a altres objectes pels quals el fill i el pare competeixen: en el cas de l'acudit, al cotxe elèctric. Al final, ja no es tracta d'obtenir o no l'objecte, sinó de competir amb el pare, de desafiar-lo... amb l'excusa de qualsevol objecte o persona. Si interpretem el nostre conte sota aquesta clau, resulta que l'ocell és aquest objecte que constitueix l'excusa del jove per a competir amb el guru. En aquesta situació, el guru sap que si contesta al jove «L'ocell és mort», aleshores salvarà la vida d'aquell ocell. Però no salvarà la dels altres ocells que el jove atraparà per seguir desafiant gurus. Tampoc no salvarà la vida del jove, que seguirà atrapada en el desig infinit de desafiar gurus, esclafant ocells si cal. Només pot invitar el jove a entrar en ell mateix i ser conscient de la seva llibertat.

Perquè hi ha formes de “qüestionar el pare” que no constitueixen un desafiament directe (dir-li que no per afirmar la meva individualitat, o llibertat

negativa); sinó que comporten la tasca de reconèixer en positiu allò que vull fer de la meua vida (construir el propi projecte, o llibertat afirmativa). En la tradició occidental, per exemple, el cristianisme invita a l'emergència de la individualitat com a separació respecte a institucions socialitzadores com la família (llibertat negativa); i adhesió fonamental a un projecte de vida mostrat per Jesús... que significativament anomena Déu “Pare” (llibertat positiva) (Lc 2,41-50).

També la tradició filosòfica té un moment d'exaltació de la llibertat individual en la Il·lustració, en què Immanuel Kant declara solemnement que els individus no són infants: que, mitjançant l'ús de la raó, poden esdevenir majors d'edat, subjectes de decisions lliures en tant que guiades per la seva pròpia raó¹⁰. Superat, doncs, l'escull del desafiament, és el moment de fer cas de la saviesa del guru i «buscar en el meu interior».

2. BUSCA EN EL TEU INTERIOR. LLIBERTAT I INTERIORITAT

2.1. Una història real: militar o poeta?

Els poetes són els legisladors
no reconeguts del món.
PERCY SHELLEY

El guru ha experimentat una llibertat que no és desafiament. Ell creu que, per a desenvolupar la pròpia llibertat, cal deixar d'escoltar veus que vénen de fora.

I és que moltes veus ens diuen el que hem de fer amb la nostra vida o amb els ocells que tenim entre mans. L'espiritualitat ens pot donar pistes sobre què és la interioritat, i la pedagogia, sobre com educar en la pràctica d'aquesta interioritat.

A principis del segle XX, un jove estudiant d'una acadèmia militar, Franz Xaver Kappus, va escriure al poeta

Rainer Maria Rilke demanant-li opinió sobre els seus poemes. Kappus tenia un dubte respecte al seu futur: no sabia si havia de ser militar o poeta. Aquest jove ens recorda el jove del nostre conte. Perquè també Kappus tenia una pregunta i volia que un guru la hi respongués. Kappus, però, no s'acostava a Rilke amb un ocell a les mans, sinó amb els poemes que ell mateix havia escrit... i amb el seu futur professional empaquetat dins dels poemes!

El poeta consagrat respon al jove inquiet en una carta signada des de París el 17 de febrer de 1903: «Vostè pregunta si els seus versos són bons. M'ho pregunta a mi. Abans ho ha preguntat a d'altres. Els envia a revistes. Els compara amb altres poemes i s'intranquil·litza quan certes redaccions refusen els seus intents. Ara bé (donat que vostè m'ha permès d'aconsejar-lo), li prego que abandoni tot això. Vostè mira enfora i això, sobretot, no ho hauria d'estar fent ara. Ningú no pot aconsellar-lo ni ajudar-lo, ningú. Hi ha un únic mitjà. Entri a dins seu. Examinei aquest fonament que vostè anomena escriure; posi a prova si estén les seves arrels fins al més profund del seu cor; reconegui si vostè es moriria en cas que li privessin d'escriure. Això sobretot: preguntí's, en l'hora més silenciosa de la seva nit: he d'escriure? Excavi en vostè mateix, a la recerca d'una resposta profunda. I si aquesta resposta hagués de ser d'assenyiment, si vostè hagués d'enfrontar-se a aquesta greu pregunta amb un enèrgic i senzill «he de fer-ho», aleshores construeixi la seva vida segons aquesta necessitat: la seva vida, entrant fins a la seva hora més indiferent i petita, ha de ser

un signe i un testimoni d'aquest impuls»¹¹.

Rilke està afirmant que buscar a dins d'un mateix és condició per a descobrir d'una manera serena i duradora cap on dirigir la pròpia vida. Si busca dintre seu, el jove hi trobarà, segons Rilke, una força que ell anomena «necessitat» (*die Notwendigkeit*) i «impuls» (*der Drang*). Aquesta força conviu a l'interior de la persona amb altres forces. Segons el poeta, la persona ha de connectar amb ella perquè només en ella es poden fonamentar opcions a llarg termini, duradores i creatives. Les altres forces porten al desafiament, a la destrucció i a la mort; en canvi, la necessitat o l'impuls rilkeans porten a estimar i construir la vida: la vida personal... i també la vida col·lectiva, si fem cas de Percy Shelley, que creu que els poetes són els «legisladors no reconeguts del món».

D'altra banda, reconèixer l'existència d'aquesta necessitat-impuls no significa anul·lar la llibertat. Perquè la consciència estableix amb aquesta força una relació que es desplega en tres moments, segons el text de Rilke. El primer moment és el coratge d'entrar en un mateix («Entri a dins seu»); el segon moment és la feina de descobrir o aclarir els desigs profunds del cor («examinei», «posi a prova», «reconegui», «pregunti's», «excavi en vostè mateix»...) tot «buscant» aquests desitjos profunds entre les diverses forces que habiten en aquesta consciència («Busca en el teu interior»); i el tercer moment consisteix a prendre les decisions per posar-se sencer en la realització d'aquests desigs («construeixi la seva vida», «entrant en l'hora més indiferent i petita», «ser sig-

ne i testimoni»...). En tots tres moments, la consciència humana té la iniciativa (entrar, buscar, decidir) i, per tant, actua lliurement.

2.2. La interioritat

Més enllà de la història de Kappus i Rilke ens podem preguntar, d'una manera més sistemàtica: què és la interioritat? L'espiritualitat ens assisteix: «La interioritat l'entenc de dues maneres: d'una banda, com a capacitat d'observar els moviments interiors, escoltar les paraules i els sorolls interns, discernir o separar els sentiments i els judicis, sentir correctament els desigs i la seva força, etc.; i de l'altra, com a capacitat de relacionar-se amb allò exterior des de dins d'un mateix, no tan sols des de les capes més superficials de la persona; és a dir, des de la capacitat de connectar íntimament amb l'altre, captar signes, interpretar gestos, etc.»¹².

La interioritat és, doncs, la capacitat per a reconèixer i jutjar des d'un mateix els sentiments interiors i les situacions exteriors que un està vivint. La interioritat així compresa no desconnecta l'individu de les situacions en què es troba immers, sinó que aprofundeix la percepció d'aquestes situacions: hom es torna capaç de comprendre com la situació concreta afecta la seva vida, i la vida dels altres i del món que en aquell moment l'envolten.

En aquest sentit, sembla que el guru del conte està en harmonia interior: és a dir, connectat profundament amb l'ocell, amb els sentiments del mateix jove que el desafia i amb el públic que els escolta. Aquesta harmonia el fa capaç de

donar una paraula d'orientació per a la vida del jove i de la gent, tot posant alhora les bases per a l'alliberament de l'ocell. En efecte, el guru se situa en "la interioritat", des de la qual dóna una solució diferent de la que proposa el jove. I la solució consisteix justament a convidar el jove a accedir a aquesta interioritat perquè ell mateix assoleixi l'harmonia interior i decideixi el que ha de fer amb l'ocell.

Però aquesta interioritat necessita un conreu i una educació.

2.3. Educació en la interioritat

Fes les coses que et surten del cor.
Així no estaràs insatisfet, no tindràs enveja,
no desitjaràs les coses d'altres persones.

MITCH ALBOM

Hi ha formes diferents d'educar o socialitzar els infants. Els mateixos cercles de control social que descrivíem a l'apartat anterior poden donar més o menys marge per a la llibertat de l'infant: donant-li més o menys autonomia de decisió, invitant-lo més o menys a la vida interior que li permetrà d'exercir la seva llibertat.

Proposem ara breument algunes pistes per a l'educació en la interioritat –en la llibertat– en el cercle de control social de la família i l'escola. En aquests àmbits, la finalitat de l'educació en la interioritat és aconseguir que les persones «facin el que els surt del cor» per trobar la satisfacció en elles mateixes i no a comparar-se i envejar els altres, en expressions de Mitch Albom.

En la família i a l'escola educar en la interioritat és aconseguir que l'infant vagi obrint aquest àmbit personal en el

qual pot reconèixer en cada situació els propis sentiments i els sentiments dels altres.

La interioritat es desvetlla tot valorant els dons particulars que té un infant concret... dons o habilitats que el fan únic. Sentir-se reconegut per altres (pares o educadors) i convidat a actuar és la base per a reconèixer-se un/a mateix/a: per a entrar al seu interior i actuar des de dins.

De vegades els infants actuen sense prou consciència dels sentiments dels altres; i es generen situacions de conflicte. Aquí la correcció dels educadors pot esdevenir paradoxalment una ocasió per al conreu de la interioritat. Apartar l'infant del grup i dirigir-se-li individualment és el primer gest físic. Un segon gest pot ser intentar que es posi a la pell de l'altre al qual ha fet mal: «A tu t'agradaria que et fessin això que tu has fet a aquesta nena?». Un tercer aspecte

important consisteix a fer confiança en l'infant perquè actuï d'una manera diferent. «Això que has fet està mal fet, però tu pots fer-ho ben fet, pots fer bé als altres en lloc de fer-los mal». Les correccions amb expressions tals com «ets dolent», «ets rancuniosa», «ets envejós» bloquegen la capacitat de l'infant d'actuar d'una altra manera, congelen la seva llibertat.

Altres hàbits que van construint la interioritat de l'infant són: llegir, pregar, escriure (cartes a amics, un diari personal), veure i comentar una bona pel·lícula, o analitzar amb pares o educadors els sentiments que ha suscitat en cadascú una situació important compartida. Compartir sentiments o percepcions individuals és potser més difícil que parlar d'idees o imposar el criteri de l'adult. Però només compartint sentiments, l'infant reconeix els propis i els dels altres, i cultiva així la seva interioritat.

3. CONSTITUCIÓ DE LA LLIBERTAT: PERSONA I DESIG

En aquest capítol en endinsem en la constitució de la persona des de dos punts de vista: el que la comprèn com un “compost” de cos i esperit; i el que se la mira des del punt de vista de la seva capacitat de desitjar.

1. EL JOVE COM A OCELL. LLIBERTAT I PERSONA

Tal com afirmàvem més amunt, l'ocell és per al jove una excusa per a competir amb el guru. De fet, el guru està dient al jove: «La teva vida està com tu desitgis que estigui». Però, és veritat que la meua vida està completament a les meves mans? No experimento que el meu cos i la meua psicologia em condicionen d'una manera molt important? Les preguntes que emergeixen, doncs, són: Què hi ha de la meua persona que, en el fons, estigui a les meves mans? El meu cos i

la meua ment, anul·len la meua llibertat? L'antropologia ens ajuda a contestar-les.

De fet, corren pel món moltes visions diferents sobre què és una persona. Tenim la popular definició de persona com a «animal racional», que ve a dir que tenim una part compartida amb els animals... però “coronada” per la raó: cosa dubtosa, perquè les persones fem moltes coses irracionals. D'altra banda, les pel·lícules de ciència ficció presenten la persona com un robot so-

fisticat, una màquina que un dia la ciència podrà replicar: concretament, a *Blade Runner* (1982), de Ridley Scott, els robots s'assemblen tant a les persones s'anomenen "replicants" i tenen, no tan sols racionalitat, sino també sentiments... En tot cas, aquí busquem una aproximació científica o racional a allò que és una persona. I, per tant, per a comprendre què és la persona i fins a quin punt és lliure, hem de remetre'ns a l'antropologia.

1.1 Entre monismes i dualisme

Els principals corrents antropològics es poden separar en tres posicions: monistes materialistes, monistes espiritualistes i dualistes¹³.

El monisme postula que la persona té un sol principi. El monisme materialista redueix l'esperit al cos i explica la persona només a partir de la matèria: afirma que les funcions mentals pròpies de la persona s'expliquen exclusivament a través del cervell humà. El monisme espiritualista redueix el cos a l'esperit: afirma que la persona és esperit i el cos no li és res de substancial. El dualisme refusa les dues reduccions, però té tendència a accentuar la separació o dualitat entre cos i esperit.

Seguint l'antropòleg J. L. Ruiz de la Peña, nosaltres proposem una via intermèdia entre monismes i dualisme que afirma alhora la diferència entre cos i esperit, i la unitat de la persona com a resultat de l'íntima unió entre totes dues realitats. En aquesta via intermèdia, la unió entre cos i esperit no permet a l'esperit afirmar «Tinc un cos». Més aviat,

la persona pot afirmar «Sóc persona en cos i esperit».

En paraules de Ruiz de la Peña: «L'home no és ni només cos ni només ànima. No és tampoc cos més ànima, a la manera de dues entitats completes i merament adossades. És tot sencer i alhora una cosa i l'altra, ànima i cos. Però l'ànima i el cos no són idèntics entre ells»¹⁴; i també: «L'home sencer és, en definitiva, ànima i, alhora, cos... És ànima en tant que aquesta totalitat una està dotada d'una interioritat, densitat i profunditat tals que no s'esgoten en la superficialitat del fet psicobiològic. És cos en tant que aquesta interioritat es fa visible, es comunica i s'autoelabora històricament en el temps i en l'espai»¹⁵.

La persona, doncs, és una unitat complexa de cos i esperit. L'esperit n'és la dimensió interior, més endins del cos; el cos n'és la dimensió exterior que condiciona la persona, però que alhora li fa possible la comunicació i l'autoelaboració (la iniciativa, la llibertat) en el temps i l'espai.

1.2. Entre el cos i l'esperit

a) *Sóc un cos*

Un dels problemes a què el corrent dualista pot induir és la consideració que l'esperit humà està tan separat del cos –tan poc influït pel cos– que pot controlar-lo: com si l'esperit fos el timoner de la nau que és el cos, i pogués conduir el cos per allà on volgués.

Tanmateix, hi ha fenòmens que mostren que no controlem el propi cos: per exemple, les addiccions. Certes persones en un grau elevat i molt destructiu

–i tota persona en un grau menor i menys destructiu– sentim que no podem deixar de fer certes coses, encara que l’esperit ens digui clarament que no les hem de fer: per exemple, beure alcohol, fumar, prendre drogues, connectar-se a Internet, etc. Són les addiccions.

I, justament, un dels principals impediments per a superar una addicció és l’engany de creure que el meu esperit «controla el cos i la ment»: la persona addicta de vegades creu que pot deixar l’addicció «quan vulgui». Reconèixer que és addicta –presonera– és un primer pas, de vegades difícil de fer.

De fet, quan afirmem «Sóc un cos» (i no «Tinc un cos») estem dient que tota la persona està immersa en el temps i l’espai... a través del seu cos. I que no sóc absolutament lliure respecte al meu cos: perquè em ve donat de naixement; perquè té necessitats que urgeixen la seva satisfacció; perquè se sotmet a addiccions que em fan esclau; perquè es posa malalt, envelleix i es mor.

Però el meu cos està obert a un més enllà de si mateix. Aquesta obertura és possible perquè el cervell humà té la característica de la “plasticitat”: capacitat per a autoprogramar-se i autoorganitzar-se, gràcies al fet que la connectivitat intercel·lular cerebral és variable: no està fixada per endavant i per sempre¹⁶. Les neurones no es connecten unívocament les unes amb les altres: les connexions entre dendrites es poden modificar (reconnectar) en diversos moments del temps. I aquests canvis de connexions neuronals constitueixen la base biològica per a entendre que hi ha respostes humanes no unívoques a determinats estímuls. D’altra banda, la sola activitat

electrònica del sistema nerviós o del cervell no pot explicar ni el fet de la consciència humana (l’esperit), ni la seva activitat (la intencionalitat o capacitat de conferir sentit i actuar sobre la realitat percebuda).

b) Sóc un esperit

El fet de la consciència humana és, en altres termes, l’esperit. L’esperit –o la consciència– té capacitat de distingir entre dos àmbits: el de la realitat “exterior” i el del “subjecte” que percep aquesta realitat com a separada d’ell mateix. L’activitat d’aquesta consciència és la intencionalitat o capacitat de conferir sentit a la realitat exterior i actuar sobre ella. Les “coses exteriors” són “ob-jectes”: etimològicament, “llançades al davant”. I aquell qui se separa de les coses exteriors, els atribueix sentit i actua sobre elles és el “sub-jecte”: etimològicament, “llançat a sota”.

Però aquesta consciència humana o esperit és capaç de percebre fora de si mateix, no tan sols els objectes, sinó també el cos al qual està íntimament lligada. I, en concret, pot distanciar-se dels seus estats mentals. En aquest sentit, un alcohòlic és presoner d’una addicció que li genera conductes (haver de beure) i estats mentals (al límit, deliris) aparentment incontrolables. Però li queda sempre la distància, la queixa, la rebel·lió que el pot portar a reconèixer l’addicció, com a primer pas per a intentar superar-la.

Així, l’esperit –unit íntimament al cos– és capacitat de moure la persona i moure les coses tot donant-los sentit. De fet, “esperit” en grec és “*pneuma*” i en

hebreu “*ruah*”, que vol dir, en totes dues llengües “vent”. El vent no es veu ni es preveu, però mou: l’esperit és invisible i imprevisible... però mobilitza. De l’esperit brota la constatació de la meva situació en el món, de la meva capacitat de moure’m, i de la meva capacitat de moure la realitat “exterior”: de l’esperit brota la iniciativa lliure, la llibertat.

1.3. Persona, comparació i acceptació

Havent-nos aproximat a la unitat complexa de cos i esperit que és la persona, és el moment de preguntar-nos: Què hi ha de la meva persona que, en el fons, estigui a les meves mans?

En primer lloc, creiem que el jove que es fa conscient que “la seva vida està a les seves mans”, hauria de prendre’s seriosament que “sóc un cos”. La consciència pot incloure adonar-se de la unitat profunda del cos i l’esperit. I aquesta unitat és, d’una banda, una limitació. Tinc una llibertat condicionada perquè el cos limita els meus plans: no puc volar; he de dormir; no puc beure massa alcohol; he de fer esport; m’he d’alimentar d’una manera sana i equilibrada; potser he d’assumir que tinc una malaltia crònica o que em posaré malalt; i he d’acceptar que tard o d’hora envelleiré i em moriré.

En aquest procés de prendre consciència de les meves limitacions, hi ha la temptació de fugir d’un mateix: «Jo no vull ser com sóc, jo puc no ser com sóc». I en el refús a mirar-me puc passar a mirar altres persones i a comparar-m’hi: «Jo vull ser més que el que són aquest o aquell altre». Però, probable-

ment, comparar-se amb els altres no porta a l’equilibri interior: és aquest mateix desig de comparar-se el que ha creat malestar en el jove del nostre conte i el porta a desafiar el guru!

Certament: em puc sentir temporalment bé comparant-me amb algú que és més baix, més gras i més lleig que jo; però tard o d’hora acabaré volent comparar-me alhora amb un que és més alt; amb un altre que és més prim; i amb un tercer que és més atractiu que jo. I puc acabar estressat perquè he acabat comparant-me (per sota!) amb un tipus ideal que té les millors característiques parcials de diversos tipus de carn i ossos com jo.

Un camí alternatiu que genera menys angoixa és acceptar el propi cos i la pròpia ment; acceptar la pròpia història i acceptar també les altres circumstàncies de la vida que m’influeixen però no depenen de mi. Segons el filòsof Oriol Pujol: «Acceptar no implica estar d’acord. Tampoc no vol dir resignar-se o ser tolerant... Acceptar és comprendre que les coses no sempre passen com a nosaltres ens agradaria. En lloc de pretendre que la realitat s’adapti a les nostres rígides expectatives, hem d’aprendre a viure conscientment, adonant-nos que la saviesa consisteix a fluir flexiblement, adaptant-nos i traient tot el positiu de cada situació... No canviaràs quan canviïn les teves circumstàncies, sinó que elles canviaran quan canviïs tu»¹⁷.

Pujol ens convida a recórrer el camí estret de l’acceptació que passa entre la rebel·lió i la resignació. Acceptar-me vol dir conèixer-me, tenir cura de mi mateix... i buscar pacientment les múl-

tiples iniciatives (canvi de les circumstàncies) per a ser feliç que tinc precisament amb aquest cos i amb aquesta ment que m'han tocat.

En aquest sentit, impressiona el testimoni d'acceptació d'un minusvàlid de Nova York que va escriure aquesta pregarà: «Jo havia demanat a Déu força per a triomfar; / Ell m'ha fet feble perquè aprengui el gust de les coses petites. / Jo li havia demanat la salut per a fer coses grans; / Ell m'ha donat la malaltia perquè faci coses millors. // Jo li havia demanat la riquesa per a ser feliç; / Ell m'ha donat la pobresa perquè sigui assenyat. / Jo li havia demanat el poder perquè els homes comptessin amb mi; / Ell m'ha donat la debilitat perquè jo necessiti només Déu. // Jo li havia demanat un company per no haver de viure sol; / Ell m'ha donat un cor capaç d'estimar tots els germans. / Jo li havia demanat de tot per a fruir de la vida; / Ell m'ha donat la vida perquè frueixi de tot. / Jo no he rebut res del que havia demanat; / però tinc tot el que podia esperar.

// Perquè, encara que digui el contrari, / Déu m'ha escoltat i sóc el més feliç dels homes».

Potser no arribarem a sentir-nos «els més feliços dels homes», perquè les limitacions físiques comporten inevitablement dolor; però podem arribar a acceptar els propis límits i projectar-nos –junt amb ells però lliurement– per a construir la pròpia felicitat.

Endavant. En aquest apartat hem examinat la constitució complexa de la persona humana (cos-esperit) i hem situat l'acceptació com a actitud raonable de la llibertat davant d'aquesta constitució. Ara estem en condicions d'aprofundir en la constitució de la força (la intencionalitat) que mou el nostre esperit (la nostra consciència). Una força que podem descobrir i invocar per a dirigir la nostra activitat. Aquesta força, que Rilke anomena «necessitat» o «impuls», serà examinada en el proper apartat sota el concepte de desig. En efecte, el guru ha dit al jove: «L'ocell està com tu desitgis que estigui».

2. «COM TU DESITGIS QUE ESTIGUI». LLIBERTAT I DESIG

«Busca en el teu interior. L'ocell està com tu desitgis que estigui» –diu el guru al jove. Quan el jove entri al seu interior, què es trobarà? Al capítol 2, Rilke parlava d'un impuls. A l'apartat anterior presentàvem l'activitat de l'esperit (la intencionalitat), que consisteix a conferir significat a les coses i actuar-hi. Ara

ens apropem a aquesta intencionalitat a partir del concepte de desig. El desig ens ajudarà a comprendre millor la llibertat del nostre jove. En efecte, si aquest desig que habita dins nostre és un imperatiu, un impuls que se'ns imposa, aleshores no som lliures; si és, en canvi, una pregunta, un impuls que se'ns ofereix,

aleshores sí que som lliures perquè podem respondre-hi de maneres diferents.

2.1. Desig i necessitats

No estem mai a casa nostra,
estem sempre més enllà.

MONTAIGNE

Segons Emmanuel Lévinas, el desig contrasta amb les necessitats. Les necessitats¹⁸ són les carències que té la persona en la seva dimensió corporal: la fam, la set, la son, el fred... Les necessitats són limitades, perquè participen de la limitació del cos: la gana ens passa quan hem menjat una certa quantitat de menjar; la set s'acaba quan hem begut prou; la son passa dormint prou hores; el fred passa quan em poso prou roba, la desprotecció passa quan tinc una casa prou sòlida, etc.

Però el desig, segons Emmanuel Lévinas, es caracteritza precisament pel fet que no se satisfà mai. Perquè és una força que empeny la persona contínuament a somiar una altra vida i l'empeny a caminar cap aquesta altra vida veritable (vida anhelada, vida desitjada) que és absent del món¹⁹. El desig és aquella força que, en expressió de Montaigne, fa que «no estiguem mai a casa nostra», que estiguem «sempre més enllà». El desig és infinit. És com una set que mai no ha begut prou.

En efecte: si “busquem en el nostre interior”, podem constatar que quan hem assolit una fita, sempre se'ns en planteja una altra més enllà. Si hem patit i fruit pujant una muntanya de dos mil metres, segur que es despertarà en nosaltres el desig de pujar-ne una altra de més alta. Si hem assolit un determinat

lloc de responsabilitat en una empresa o en el món de la política, segur que desitjarem canviar, “pujar”... per molt que ens hàgim promès mil cops que aquell lloc de responsabilitat era la nostra fita definitiva.

Aquesta infinitud del desig és reflectida pels poetes partint de diverses metàfores. Per exemple, Joan Maragall, a *L'oda infinita*, compara la vida amb una oda que li és inspirada per una «força que s'esbrava» i que no para mai de dictar l'oda: «Tinc una oda començada / Que no puc acabar mai: / Dia i nit me l'ha dictada / Tot quant canta en la ventada, / Tot quant brilla per l'espai. / (...) / Ja no sé com començava / Ni sé com acabarà: / Perquè tinc la pensa esclava / d'una força que s'esbrava / Dictant-me-la sens parar»²⁰. Aquesta «força que s'esbrava» és el que anomenem aquí el desig.

En aquest sentit, volem pensar que, en el nostre conte, el guru coneix la dinàmica infinita del desig que habita en l'esperit del jove. Per això li respon: «Busca en el teu interior». El guru sap que si li digués «L'ocell és mort», aleshores el jove, empès pel desig infinit, aniria a competir amb un altre guru que considerés més important, sense importar-li de posar en perill la vida d'altres ocells. El guru hauria salvat la vida d'un ocell, però no hauria tocat l'arrel del problema, que és el desig –infinit!– del jove.

2.2. Desig d'un altre desig

Acabem d'afirmar que el desig és infinit en tant que no s'atura en fites, en tant que desitja infinitament. Però hi ha més:

el desig és infinit també en tant que desitja infinits, en tant que desitja...desigs infinits.

La persona és desig d'altres desigs (desigs infinits): desig que altres la desitgin. Desig de ser estimat, de ser reconegut.

En la infantesa és desig de ser estimat per la mare i pel pare; després desig de ser estimat per una parella, pels amics o pels fills.

Un breu vers castellà expressa aquesta concreció del desig a través de la imatge de sentir que diuen el meu nom: «Dicen que un hombre no es hombre, / hasta que no oye su nombre / de labios de una mujer, / puede ser».

És sota aquesta clau que es pot interpretar el relat bíblic en què l'home comença a donar nom a totes les coses i animals de la creació, però aquesta activitat no el deixa en pau i no el treu de la soledat (Gn 2,20). Només és quan la dona apareix davant dels seus ulls, que l'home troba la joia i la pau, i pot exclamar: «Aquesta sí que és os dels meus ossos i carn de la meva carn» (Gn 2,23). Perquè les coses i els animals no el poden reconèixer, no són «altres desigs», i ell desitja un altre desig. Desitja un desig que el pugui reconèixer, que el pugui estimar-desitjar.

2.3. Aprofundir en el desig

Una persona amb coratge exterior
s'atreveix a morir, Una persona
amb coratge interior s'atreveix a viure.

LAO TSÉ

L'arrel del cas que estem examinant —el jove, el guru i l'ocell— és el desig del jove. Perquè el desig anhela vides dife-

rents, i així empeny la persona a conductes diferents.

Si la vida que el jove anhela és aquella on ell és més que qualsevol altre, aleshores el jove estarà disposat a esclafar ocells.

Si és, en canvi, una vida on els ocells volen lliurement i les persones no es desafien, aleshores estarà a punt per a alliberar l'ocell i per a deixar de comparar-se.

En efecte, el desig infinit pot generar dinàmiques —infinites— de vida, o dinàmiques —infinites— de mort. I és que jo puc:

a) Desitjar tenir una relació sana —respectuosa, oberta— amb la meva parella; o bé desitjar convertir-la en un objecte del meu plaer o de la meva voluntat de domini; *b)* desitjar la justícia i la fraternitat; o desitjar sotmetre els altres; *c)* desitjar la solidaritat; o desitjar desafiar els altres per mostrar que jo sóc superior; *d)* desitjar transmetre vida; o desitjar eliminar-la; *e)* desitjar alliberar ocells o desitjar esclafar-los.

Aquestes són les alternatives fonamentals, aquestes són les preguntes que caracteritzen, al nostre entendre, el desig humà. Aquestes són les alternatives que ens hem de contestar, les que donen contingut a la llibertat humana.

I en aquest sentit, la citació de Lao Tsé que encapçala aquest apartat apunta que els primers elements de cada alternativa tenen més profunditat que els segons elements: la interioritat («Busca en el teu interior», diu el guru) apunta a la vida; l'exterioritat apunta a la mort.

2.4. Imperatiu o pregunta?

Estem condemnats a ser lliures.
J.P. SARTRE

Al principi d'aquest apartat afirmàvem que allò que el jove es trobaria en “buscar en el seu interior” és una realitat que Lévinas anomena desig. I hem volgut investigar la natura d'aquest desig per veure si es tractava d'un imperatiu (!) o d'una pregunta (?). En el primer cas, no seríem lliures; en el segon, seríem lliures perquè aquesta pregunta es pot elaborar, reflexionar, modelar... i finalment respondre de maneres diferents.

Examinant el desig humà, l'hem mostrat com una força interior que ens porta a desitjar vides absents, i a caminar cap aquestes vides anhelades. Hem afirmat que, d'aquesta dinàmica d'anhelar, de preguntar-nos, de desitjar, no ens en podem desempallegar: en aquest sentit, el desig ens remet a un imperatiu. Però hem vist també que els anhels, els desigs i les preguntes no van en una sola direcció: perquè somiem vides diferents, entre les quals ens cal decidir, ens cal triar. Per tant, el desig no marca la direcció o la resposta a les preguntes que ens fem: només ens impedeix de deixar de preguntar-nos, de deixar de somiar. El desig és l'imperatiu de preguntar-nos.

En aquest sentit, *la forma de la llibertat* és un impuls infinit que ens porta a preguntar-nos sempre més, a desitjar sempre més, a arribar sempre a cruïlles en les quals haurem de decidir. És probablement en aquest sentit que es pot interpretar la paradoxa de la frase de Sartre, segons la qual estem condemnats a ser lliures.

I el contingut de la llibertat té a veure amb el contingut de les preguntes que tenim l'imperatiu de formular-nos. Aquest contingut versa, en la seva arrel, sobre opcions a favor o en contra de la vida: a favor o en contra de l'alliberament d'ocells engabiats.

Però aquesta pregunta no es respon teòricament. Es respon mitjançant l'acció, la decisió. És el que tractarem a l'apartat sobre «Llibertat i decisió».

Tanmateix, abans volem apuntar una realitat vinculada amb la idea de desig –la divinitat– que tractarem més endavant.

2.5. Desig i Divinitat

L'home és una passió inútil.
J.P. SARTRE

Hom diu: Ell no pot ser trobat.
El que no pot ser trobat és el que desitjo!
RUMI, MÍSTIC MUSULMÀ

Tal com hem vist més amunt, el desig desitja infinitament: no para de desitjar. I desitja altres desitjos infinits: desitja infinits. Però també és un fet que el desig té desitjos que queden frustrats per la limitació humana i per la mort. Desitgem alliberar ocells, però de tant en tant no podem evitar d'esclafar-ne algun. Desitgem tractar els altres com a persones amb dignitat, però de tant en tant els manipulem com si fossin objectes. Desitgem que es faci justícia a les persones que moren víctimes de la injustícia, però no se'n fa. Desitgem que les persones que estimem i que moren, segueixin vivint i segueixin estimant-nos, però es moren. O desitgem seguir vivint, però de fet ens morim. És un fet

que desitgem desitjar infinitament i ser desitjats infinitament; però –aparentment– tot queda frustrat pels nostres límits i per la mort.

Aquesta infinitud del desig n'és una característica tràgica. Davant d'aquest desig infinit, hi ha dues possibilitats:

a) Potser és un desig que només viu en la persona, que tanca la persona en ella mateixa i en les seves contradiccions interiors; i que morirà amb ella. Situant-se en aquest supòsit, Sartre afirma que «l'home és una passió inútil». Nosaltres podem adaptar-lo dient: «la persona és un desig inútil». Inútil perquè desitja alliberar, però també esclafa. Inútil perquè desitja seguir desitjant, però la mort trunca aquest desig.

b) Potser hi ha un Desig Infinit que està més enllà de la persona: que «no pot ser trobat», en expressió de Rumi. Potser és aquest Desig Infinit el qui està en l'origen de la persona i del seu desig infinit; el qui la desitja, la reconeix i l'estima, ajudant-la així a ampliar els seus límits; el qui l'esperona a acceptar-se i a vèncer les resistències per a alliberar ocells; el qui finalment sosté la vida i els desigs de les persones després de la mort.

Però aquí només apuntem aquesta alternativa, que desenvoluparem més endavant.

En el proper apartat hem d'aprofundir en la resposta al desig: en l'acció humana, la decisió.

4. LA PROJECCIÓ DE LA LLIBERTAT: DECISIÓ I DIVINITAT

El desig projecta la persona més enllà d'ella mateixa. Aquest més enllà es concreta en decisions i accions; i a més postula -desitja- l'existència d'un Ésser que, en diàleg amb la llibertat, la vagi fent créixer cap a una plenitud que ella mai no sembla aconseguir del tot.

1. ALLIBERAR O ESCLAFAR L'OCELL? LLIBERTAT I DECISIÓ

1.1. Cal decidir!... Vols dir?

Els llocs més calents de l'infern estan reservats per als qui, en un període de crisi moral, mantenen la neutralitat.

DANTE ALIGHIERI

Cap a on dirigirà finalment el jove el seu desig? A esclafar l'ocell o a alliberar-lo? El guru el convida a buscar en el seu interior, perquè confia que, descobrint una llibertat que no desafia, podrà escoltar el clam de llibertat de l'ocell que piula entre les seves mans. I podrà escoltar també el clam de tants altres ocells i tantes altres persones que desitgen llibertat.

En aquest apartat ens aproximem a la llibertat humana en tant que es debat entre esclafar i alliberar l'ocell.

Una de les grandeses del conte que estem interpretant està en la situació que descriu: hi ha un guru i un jove desafiant amb un ocell a les mans. El jove no pot no decidir: alguna cosa haurà de fer amb l'ocell, oi?

En efecte, podem pensar que una opció de la llibertat és no decidir. Però, posats en situació, constatem que no decidir és deixar que l'ocell es mori de gana a les nostres mans. Es tracta d'una ma-

nera més subtil i menys violenta de matar-lo que si decidíssim d'esclafar-lo.

D'altra banda, només que obrim les oïdes, escoltarem el piular de l'ocell i descobrirem que la seva vida està a les nostres mans. I resulta que només nosaltres podem alliberar-lo, perquè *son les nostres mans*. Cal decidir!

Vols dir? Potser les coses no són tan clares. De fet, hi ha sorolls –interiors o exteriors– que ens impedeixen escoltar el clam dels ocells i de les persones que sofreixen. I potser acaba resultant menys dolorós tancar-se les orelles o girar el cap, tal com constata dolorosament Bob Dylan: «Quants cops haurà l'home de girar el cap / aduint que simplement no hi veu? (...) / La resposta, amic meu, està flotant en el vent. / La resposta està flotant en el vent».

1.2. Per què alliberar l'ocell?

La llibertat és una presó mentre hi hagi un sol home esclavitzat a la terra.

ALBERT CAMUS

Potser sí que cal decidir. Però aleshores: per què alliberar l'ocell i no esclafar-lo? Què (o qui) pot fer que pesi més en el jove el desig d'alliberar que el desig de desafiar i esclafar? Què (o qui) pot inclinar el jove a prioritzar el clam de l'ocell per davant d'altres veus que li facin girar el cap? Què (o qui) pot portar el jove a descobrir que la seva llibertat és una presó fins que no s'acabin els esclaus a la terra?

a) Inspiracions

Potser les raons no són prou fortes per a inclinar-lo. Potser els “quès” o els “per-

quès” són massa febles. En efecte: l'esperit humà, tal com vèiem més amunt, és invisible, imprevisible i mobilitzador, com el vent. I, com el vent, atén poc a raons.

Tal vegada atén més a “quis”, a persones que inspiren. Etimològicament, inspirar vol dir rebre esperit. Si l'esperit del nostre jove, doncs, rep l'esperit de persones lliures que viuen alliberant, aleshores probablement s'inclinarà per alliberar ocells. De vegades, la inspiració ve d'una persona que sofreix i clama per la seva pròpia llibertat; altres cops ve d'algú que ha apostat per l'alliberament dels oprimits i transmet una estranya pau²¹.

En tot cas, dedicar-se a alliberar no és gratis. S'acostuma a pagar un preu: la violència dels opressors o el menyspreu dels qui han girat el cap i no han decidit de viure alliberant. I per això el jove no ho té tan fàcil per a apuntar-se a alliberar.

Tanmateix, paradoxalment passa que els qui no han optat per alliberar ocells esdevenen inspiradors –per rebuig– de les nostres decisions. Mirem, si no, què ens inspira aquesta persona de prop de quaranta anys que ha ignorat la seva llibertat de jove, però no ha aconseguit deslliurar-se'n (el desig infinit i pertinaç!). I en plena crisi dels quaranta, la llibertat i la recerca de sentit li rebrota amb força:

«No em vaig fer gran desitjant ser advocat. Però he acabat essent advocat perquè tenia bones notes i m'atreia un bon sou. Per això vaig passar sis anys, alguns d'excel·lents, altres de menys excel·lents, escrivint informes i negociant acords sense sentit amb una caterva d'à-

nimes en pena com jo. Quan començava la dècada dels trenta anys, ho vaig deixar tot i vaig viatjar pel món durant dos anys; però després vaig haver de tornar a feines relacionades amb el dret per a pagar la hipoteca. Ara sóc al final de la dècada dels trenta i desitjo desesperadament fer alguna cosa amb sentit. Però tinc obligacions i he adquirit un cert nivell de vida. I em manca el coratge per a canviar completament, fins i tot quan sé que podria ser molt més feliç vivint una altra vida... però, com aconseguir-la? I on dimonis es troba? Estic segur que no sóc l'únic/a que desitja viure cada moment com si tingués significat»²².

b) *Decisió raonable*

De tota manera, la decisió d'alliberar –vital, sense raons i inspirada– és probablement també raonable. És a dir: si, confrontat amb la decisió, el jove reflexiona sobre el seu passat, pot descobrir que la seva vida li ha estat donada: per uns pares que van decidir de donar-la-li; i per una societat que l'ha integrat en el seu si; l'ha equipat –mal que bé– amb valors per a moure-s'hi... i fins i tot ha posat al seu abast gurus o testimonis que l'inviten a la llibertat. Potser mirant enrere descobreix que allò que el constitueix ho ha rebut: que ell és, en bona part, gràcies als altres. Aquesta consciència de mi mateix, que és alhora consciència que sóc gràcies als altres, pot desencadenar la rebel·lió i el desafiament de què parlàvem a l'apartat 2. Però també pot convertir en raonable la decisió de donar la vida: de dedicar-se a alliberar ocells.

En alemany hi ha una dita que resumeix aquest doble moviment: «*Jede Gabe ist eine Aufgabe*», és a dir, «Cada do (cada regal) és una tasca». En alemany, la tasca (*die Aufgabe*) és un do (*die Gabe*) que es projecta (*Auf*). En síntesi: la vida, la llibertat, és un do que apunta a una tasca.

c) *Una forma d'alliberar ocells*

Si ens decidim a alliberar ocells, atenció!, perquè l'horitzó infinit del desig humà ens portarà a desitjar alliberar tots els ocells! Però, si no els puc alliberar tots, quins he d'alliberar? En altres paraules: quina forma de servei és la meua?

En aquesta tasca de descobrir la pròpia forma d'alliberar ocells, hi ha diversos plantejaments filosòfics o espirituals que poden orientar la persona. I hi ha diversos tipus de “guru” que poden ajudar-la. Nosaltres només volem notar aquí que, en aquest camí de descobriment, una condició raonable és acceptar el propi cos i la pròpia història personal. L'acceptació –en el sentit que li dona Oriol Pujol– és molt aconsellable. Ben concretament: si no tinc bona salut, millor que no pensi a alliberar ocells al cor de la selva africana; si no estic dotat per als estudis, millor que no pensi a alliberar ocells com a investigador; si la gent em diu que sóc bon organitzador, potser que miri de ser gestor d'organitzacions; si tinc paciència acompanyant malalts, potser que miri d'exercir la infermeria o la medicina; si connecto amb els infants, potser que busqui feines de mestre.

Assenyalem finalment que la pregunta sobre la forma d'alliberar ocells (la pregunta per la vocació, en cert llenguatge religiós) no es respon d'una vegada i per sempre, per molt que aquesta resposta en un moment donat del temps hagi estat fruit d'un llarg procés interior i de diàleg. En efecte: sense excloure fidelitats en el que és fonamental, les formes concretes de compromís probablement han de renovar-se a mesura que canvien les situacions. En aquest sentit, la veritable tasca de la llibertat és anar trobant, en cada moment de la vida, la meua forma concreta d'alliberar ocells.

Acabem de tancar un recorregut de la llibertat humana: separar-se de les persones que poden imposar-me la direcció de la vida; buscar en el meu interior; acceptar els meus límits físics i psicològics com a condicions de possibilitat de decidir; i decidir d'emprendre accions a partir de l'impuls o la força –del desig– que m'habita.

Però al final hem deixat un cap deslligat: la qüestió de la Divinitat.

En el proper apartat recuperarem aquest cap... per veure cap on ens porta.

2. MÉS ENLLÀ DE LA LLIBERTAT. LLIBERTAT I DIVINITAT

2.1. Religions: moral i control social

A l'Índia els gurus són persones que han penetrat el significat de la religió, i d'alguna manera es vinculen amb la Divinitat. En la mateixa línia, hem apuntat que el desig humà infinit desitja superar els seus límits i no morir; i que certes concepcions de la Divinitat –Desig Infinit– la comprenen com Algú que ajuda a superar els límits i sosté la vida després de la mort. Ara ens preguntem, doncs, per la possible realitat d'aquesta figura i la seva influència en la llibertat de la persona. Ho fem des de dos punts de partida: les religions institucionals i certes experiències espirituals a què aquestes religions conviden.

El conte del jove, el guru i l'ocell se situa a l'Índia, en una societat molt marcada per la religió hindú. En aquest sentit, creiem oportú assenyalar que totes les religions tenen una dimensió pràctica que sovint es tradueix en normes morals: «Fes això», «no facis això altre», diuen als seus seguidors. I aleshores, si ens permetem relaxar la naturalesa de l'ocell i substituir el guru pels representants institucionals de diverses religions, podem imaginar unes quantes respostes “morals” al jove:

– En el judaisme i l'islam, si en lloc de l'ocell hi hagués un porc, el representant religiós oficial (un rabí o un imam) contestaria: «No te'l mengis: és un animal impur».

– En l'hinduisme, si en lloc de l'ocell fos una vaca, el representant religiós oficial (probablement un sacerdot) contestaria: «No el molestis, és un animal sagrat».

– En el cristianisme tradicional, un sacerdot complidor respondria: «Si avui és un divendres de Quaresma, no te'l mengis, perquè hem d'abstenir-nos de menjar carn».

De fet, certes normes religioses tenen conseqüències ètiques més serioses. Per exemple, si en lloc de l'ocell hi hagués una dona descoberta en adulteri, certes autoritats respondrien: «Apedregueu-la». O si hi hagués un infidel o un heretge, la resposta podria ser: «Empresoneu-lo» o bé «Executeu-lo». I és que, en els termes que usàvem en el capítol 2, les religions també són sistemes de control social que, paradoxalment, poden arribar a aconsellar d'esclafar l'ocell, en lloc d'alliberar-lo. Aquestes prescripcions nefastes estan, de fet, a la base de diversos humanismes ateus o agnòstics²³.

2.2. Invitacions a l'experiència espiritual

Però, en un nivell més profund que el de les prescripcions morals i els mecanismes de control social que les acompanyen, totes les religions –i també certes ideologies– conviden les persones a entrar dintre seu i connectar amb una realitat profunda en diàleg amb la qual l'esperit i el desig humans es transformen. Aquesta realitat profunda –a la qual les ciències no poden accedir perquè es refereixen a altres nivells de realitat–

algunes religions i filosofies l'anomenen “Déu”. I és que les religions són, en el seu nivell més autèntic, invitacions a l'experiència espiritual.

Notem que en aquesta invitació, les religions coincideixen amb la dinàmica del desig humà, tal com la narràvem al capítol 3. Dèiem allí que el desig infinit és finalment desig de relació amb un Desig que ens desitgi (ens reconegui, ens estimi), traient-nos de la soledat i la limitació, i que aculli el nostre desig després de la mort... atès que tots desitgem no deixar de desitjar. Dèiem aleshores que l'existència d'aquest Desig era només una de dues possibilitats. L'altra possibilitat era que es tractés només del propi desig de ser desitjats.

Però aleshores, tant les religions com la dinàmica del desig humà apunten en la mateixa direcció: inviten el desig humà a “fer experiència” –ni que sigui hipotètica!– de la relació amb aquest Desig. Inviten a l'experiència espiritual. Seguint aquesta direcció o invitació, en els propers apartats descriurem tres experiències espirituals que remetent a la Divinitat.

La primera relaciona la vida humana amb el sofriment, i obre la persona a l'acció tenaç per aplacar aquest sofriment, recolzant-se en una llum i un esperit balsàmic que la persona ha d'acollir (apartat 2.3). La segona experiència espiritual connecta la dinàmica del desig amb la pregària com a diàleg interior i integral de la persona amb Déu (apartat 2.4). La tercera experiència espiritual es refereix a la Divinitat com a font de llibertat i de creixement personal (apartat 2.5).

2.3. Sofriment, fosca i alliberament

Els gurus són persones vinculades a la religió hindú, però no tenen un paper institucional –com sí que tenen els sacerdots– en l'estructura organitzativa d'aquesta religió. “Guru” en hindi vol dir: aquell qui dissipa (ru) la fosca (gu). De fet podem percebre que la vida de certes persones dissipa la fosca que imposen el dolor i el sofriment.

Jeannette i Anne Petrie han percebut aquesta virtut en la vida de la mare Teresa de Calcuta, i per això encapçalen un reportatge biogràfic seu amb aquestes paraules:

«Hi ha una llum al món, / un esperit balsàmic / més fort que qualsevol foscor amb què ens puguem topar.

De vegades deixem de veure aquesta força / quan hi ha massa sofriment, / quan hi ha massa dolor. / Però de sobte aquest esperit ressorgeix / en la vida de persones normals / que escolten la seva crida / i responen d'una manera extraordinària».

Aquestes paraules contraposen el sofriment i el dolor amb una llum i un esperit balsàmic.

El sofriment i el dolor es fan presents en el món en tant que habiten l'esperit humà. Però la reacció al sofriment i el dolor pot ser conformada per la llum i l'esperit balsàmic.

Les persones podem fer brillar aquesta llum, aplicar aquest esperit balsàmic als sofriments i al dolor. I segons Jeannette i Anne Petrie, no cal ser persones extraordinàries per a fer això: també les persones «normals» poden

«escoltar la seva crida» i respondre-hi... d'una manera que al final pot ser jutjada com a extraordinària.

Ressonen aquí temes que han sortit al llarg d'aquest escrit: «Busca en el teu interior», «...construeixi la seva vida segons aquesta necessitat: la seva vida, entrant fins a la seva hora més indiferent i petita, ha de ser un signe i un testimoni d'aquest impuls»; «Una persona amb coratge exterior s'atreveix a morir; una persona amb coratge interior s'atreveix a viure».

Efectivament, creiem que l'esperit balsàmic és més fort que el dolor i el sofriment. Però a fi que es manifesti aquesta força superior, calen persones que usin la seva llibertat: persones normals que entrin en el seu interior, es deixin guarir per aquest esperit de les pròpies ferides internes, i hi responguin tot dedicant-se a guarir els sofriments de la humanitat: a alliberar ocells.

Notem que la llum, la força i l'esperit balsàmic de què parlen les autores d'aquestes paraules, eren noms del Déu de Jesús per a la mare Teresa de Calcuta²⁴.

De fet, la paraula indoeuropea que deriva en el grec “*Theós*” i el llatí “*Deus*” significa llum. I així com la llum no destrossa allò que toca sinó que ens ressalta les qualitats, així podem afirmar que el Déu-llum no destrossa la llibertat humana sinó que la potencia, li dona relleu, la porta a la seva plenitud²⁵.

En qualsevol cas, creiem que tota persona –creient o no creient– és testimoni de la llum en tant que lluita tenaçment i esperançadament contra el sofriment i el dolor del món (1Jo 4,7-8).

2.4. Diàleg interior i pregària

Converso con el hombre que siempre
va conmigo / quien habla solo,
espera hablar a Dios un día.

ANTONIO MACHADO

Presentem ara la segona experiència espiritual a què conviden tant les religions com la dinàmica del desig humà. I comencem recordant que al capítol 3 afirmàvem que el desig és la força que lliga la meva situació en el món amb una vida anhelada que està més enllà d'aquesta situació. En aquest sentit, el desig va i ve entre la situació i la vida veritable. En aquest anar i tornar fa ús de la paraula. En efecte, la persona és capaç de parlar amb si mateixa, movent-se d'un extrem a l'altre del seu desig. En aquest diàleg interior, se situa alhora com a emissor i com a receptor de les seves paraules, i el moviment mediat per les paraules li permet alhora de fer més comprensible la vida veritable i d'acostar la seva situació a aquesta vida veritable.

Amb qui parla la persona en el diàleg interior? Potser amb si mateixa: amb el seu desig, en un moviment infinit com el propi desig. Però potser amb fora de si mateixa: amb un altre Desig que alhora està més enllà i en contacte amb si mateixa, que és la Vida Veritable i l'altre a desitjar-la. Aquest Desig és el que alguns anomenem Déu segons la cita d'Antonio Machado.

Aleshores, la relació amb Déu es pot constituir en un intercanvi sempre nou anomenat pregària. Intercanvi fet de silencis i paraules; de limitacions corporals acceptades i superades; de desitjos acomplerts i frustrats; de joies per haver

alliberat ocells i penes per haver-los esclafat; de treball per a descobrir i renovar la meva forma d'alliberar ocells; d'amor sense paraules entre el desig i el Desig; de foscors i nits que tanmateix no aturen la persona en el seu camí i la seva recerca... Hi ha persones que, en la pràctica d'aquesta relació afirmen que guanyen llibertat, serenitat i capacitat de compromís en l'alliberament dels altres. Tal vegada, doncs, la llibertat humana i Déu no són incompatibles.

2.5. Diàleg interior i creixement personal

Cadascú serà gran a la seva manera, i segons la naturalesa de l'objecte que haurà estimat.

SOREN KIERKEGAARD

Tal vegada Déu i la llibertat humana no són incompatibles. Tal vegada, fins i tot, Déu pot esdevenir inspirador de decisions alliberadores i font infinita de creixement de la persona: anàlogament a com afirmàvem al capítol 4 en parlar de persones que inspiren les nostres decisions.

Efectivament, en el diàleg amb Déu, la persona es fa capaç de «mirar-se des de fora d'ella mateixa», perquè és mirada –reconeguda, estimada, desitjada– per Algú que l'accepta amb joia. Em puc acceptar amb goig perquè sóc acceptat amb goig: amb la meva història feta d'educació i socialització concretes, de pare i mare i societats concretes, de cos i esperit ben determinats. I aquesta acceptació pot projectar-me en una dinàmica de creixement feta d'apostes més lliures i més amples per la vida dels ocells, per la vida del món.

En aquesta aposta, la persona és em-pesa –o atreta, o acompanyada– a recórrer un camí desconegut que tal vegada la portarà lluny dels seus desigs o projectes juvenils. Un camí que l'aproparà a persones i situacions que de jove no hauria pogut mai imaginar. Al llarg d'aquest camí, els esdeveniments i les circumstàncies són acceptats com a dons i oportunitats –alegres o tristos, tant se val– per a créixer interiorment en llibertat i créixer en l'aposta infinita per la vida. Dons i oportunitats per a «fer-se gran a la seva manera», i segons la naturalesa (o la grandesa) de les persones i del Desig que estarà estimant, en parafrasi de Kierkegaard.

Tanmateix, alguns caminants no viuen aquest camí il·limitat des d'una relació amb la Divinitat. Efectivament: si el Desig Infinit està més enllà de l'esperit o coincideix amb la projecció infinita del desig de la persona, és una qüestió a què no podem respondre teòricament. En altres termes: si en el diàleg interior de la consciència jo parlo amb mi mateix o parlo amb Algú altre, és un dilema que resta obert.

Però aquest debat no ens hauria d'enemistar, als qui –per raons diferents– estem en el camí. En aquest camí podem unir-nos en un sol desig: el d'inspirar-nos mútuament per a créixer en llibertat i projectar-nos en una aposta infinita per l'alliberament del món.

5. CONCLUSIÓ

Acabem la nostra aproximació a la realitat i el concepte complex de la llibertat. Dèiem al principi que la llibertat és com un elefant: difícil de definir, però fàcil de reconèixer. I que ens hi acostariem tot interpretant un conte a partir de les ciències humanes.

5.1. Final obert. Invitació a la llibertat

Fins que no sabem què fer,
en realitat encara no hem comprès.

LUDWIG WITTGENSTEIN

És el moment de notar que el nostre conte s'acaba sense acabar-se. No sabem si el jove esclafarà l'ocell o el deixarà lliure. Final obert que demana de cada oient que continuï el conte en la seva pròpia vida. El conte és, doncs, una invitació a la llibertat dels qui el llegim, l'escoltem o hi reflexionem.

Invitació a la reflexió i a l'acció: perquè tots tenim ocells entre les mans, i perquè –interpretant la citació de Wittgenstein– només comprendrem de veritat la llibertat si decidim d'exercir-la en decisions concretes.

Invitació a un camí –sempre a recomençar– que es pot resumir en quatre etapes:

a) Separar-nos de persones o forces que, més o menys conscientment, ens dicten el que hem de fer. Separar-nos-en de veritat: no des del desafiament, que és una separació només aparent; *b)* buscar en el nostre interior per veure què desitja el nostre cor; *c)* acceptar els nostres condicionaments físics, psicològics o d'entorn com a límits però també com a condicions de possibilitat per a decidir. ¡Sense comparar-nos amb altres!; *d)* inspirar-nos en persones (no copiant les seves accions) que fan actes lliures; i eventualment recolzant-nos en el Déu-Desig que dialoga amb el meu desig (Salm 139,23)... per a trobar i desenvolupar la nostra manera d'alliberar ocells; *e)* i, arreu on hi hagi ocells presoners, seguir convidant les persones a alliberar-los (Lc 4,16-19), tot invitant cadascú a buscar en el seu interior i a preguntar-se: I tu, com desitges que estigui l'ocell?

5.2. Recapitulació

De noche iremos, de noche, que para encontrar la fuente sólo la sed nos alumbrá.

SAN JUAN DE LA CRUZ

Encara un mot. Basant-nos en la interpretació del conte a partir de les ciències humanes podem apuntar algunes llums que ens permeten aproximar-nos al significat nuclear de la llibertat, tal com ens proposa la citació de G. Lakoff que recordàvem a la introducció. Les següents proposicions recapitulen aquest significat nuclear.

– Les persones som éssers constituïts per un cos i un esperit: dues realitats diferents però íntimament unides. L'esperit és el fet de la consciència; la intencionalitat o el desig són l'acció d'aquesta consciència.

– Gràcies als nostres condicionaments (i a pesar d'ells) tenim la capacitat de “mirar-nos des de fora de nosaltres mateixos”, de qüestionar tot el que hem rebut i ens ha condicionat.

– Aquest qüestionament pot prendre inicialment una forma de rebuig de mi mateix i de desafiament a la societat. El rebuig és una primera manifestació de la llibertat (llibertat negativa), però pot evolucionar cap a la formulació i realització d'un projecte de vida (llibertat afirmativa).

– El desig infinit pot encaminar la persona vers una dinàmica de comparació amb altres que genera destrucció pròpia i dels altres; o la pot encaminar –si la persona busca en el seu interior i es deixa inspirar per persones de trajec-

tòria lliure– vers una dinàmica d'alliberament propi i dels altres.

– Aquesta dinàmica d'alliberament converteix el rebuig de mi mateix i el desafiament als altres en acceptació i col·laboració. Acceptació dels meus condicionaments i de la meua vida com a do; i col·laboració amb altres en la tasca d'alliberar ocells.

– El procés anterior es realitza des d'una consciència que desitja el reconeixement i l'acceptació de la Divinitat, però que no pot demostrar-ne teòricament l'existència.

– En aquest sentit, certes experiències espirituals reclamen la pretensió de la trobada de la persona amb Déu: l'experiència de l'esperança ferma en el treball contra el sofriment; l'experiència de la pregària com a diàleg integral amb Déu; i l'experiència del creixement personal («fer-se gran a la seva manera») en el camí compartit amb Déu que ens allibera i ens porta a alliberar.

– Finalment, la raó científica ens manté en la ceguesa. Com els cecs davant de l'elefant de la introducció. Però el desig de llibertat pròpia i d'alliberament dels altres ens pot redirigir cap al camí; i ens pot connectar amb Aquell que –des del nostre interior com a Esperit; des del costat nostre com a Germà, i des de l'inici i el cap del camí com a Pare– impulsa i il·lumina en aquest camí.

Tal com afirma sant Joan de la Creu: «De noche iremos, de noche, que para encontrar la fuente sólo la sed nos alumbrá».

1. X. MELLONI, *Els cecs i l'elefant*, Barcelona, Cristianisme i Justícia, 2000, Quadern, 97.
2. Vaig sentir fa temps aquest conte de boca d'un jesuïta català, savi i assenyat com el millor guru indi: Jaume Avellí i Bastons. He adaptat la seva versió oral en algun detall.
3. G. LAKOFF, «Reclaim the meaning of 'freedom'» *International Herald Tribune*, 5-VII-2006.
4. Aquesta visió és compartida, per exemple, per Plató, que s'aproxima a la realitat complexa del coneixement humà a partir de la interpretació racional del mite de la caverna.
- 5-9. P. BERGER, *Introducció a la sociologia*, Barcelona, Herder, 1995 (4a), pàg. 123, 90, 95ss., 100, 118, 120.
10. I. KANT, *Filosofia de la historia*, México, FCE, 1997, pàg. 25ss.
11. R.M. RILKE, *Cartas a un joven poeta*, Madrid, Alianza, 1980, pàg. 22-23.
12. D. MOLLÀ, *Cristians a la intempèrie*. Barcelona, CiJ, 2006, pàg. 12-13, EIDES, 47.
- 13-16. J.L. RUIZ DE LA PEÑA, *Imagen de Dios. Antropología teológica fundamental*, Santander, Sal Terrae, 1988, pàg. 114ss, 134, 131, 120.
17. B. VILASECA, «Madurar consiste en dejar de creerse víctima de las circunstancias», *El País*, Negocios, 2-III-2008.
18. Els conceptes de necessitat (*die Notwendigkeit*), o d'impuls (*der Drang*) en el text de Rilke que reproduïm al capítol 2 corresponen, en el vocabulari de Lévinas, no a la necessitat sinó al desig.
19. J.F. MÀRIA, «E. Lévinas. Entre el deseo de pan y el Deseo de Dios», *Cuadernos "Institut de Teologia Fonamental"* (Sant Cugat del Vallès), 1997, pàg. 14.
20. J. MARAGALL, *Antologia poètica*, Barcelona, Edicions 62, 1981.
21. Segurament és per mitjà de la inspiració vinguada de persones que dirigeixen la llibertat en una direcció concreta, que ens descobrim lliures i *al mateix temps* empesos en una determinada direcció de l'ús de la nostra llibertat.
22. L. KELLAWAY. «Need carrier guidance? Directions to the lavatory? I can help» *Financial Times Europe*, 6-III-2006.
23. Per fer honor a la veritat, certs totalitarismes del segle XX que han causat moltes morts no estan connectats amb les religions tradicionals... encara que pretenien justificar-se tota una forma pseudo-religiosa.
24. Des del plantejament que hem fet fins aquí, Jesús es pot entendre com un guru que ha reflectit la llum de Déu en una vida lliure dels controls socials de l'època que "esclafaven la vida" de persones. Els cristians creiem que Jesús va reflectir amb plena transparència la llum de Déu, perquè era ell mateix la llum (Jn 1,1-5). Creiem que Jesús, en la seva vida interior de diàleg amb Déu, es deixava habitar plenament per un Esperit, un Desig infinit que el va anar guiant per a aconseguir, sense por del xantatge de la mort, la voluntat de Déu: l'alliberament de totes les persones (Lc 4,16ss). Ell també va demanar que alguns busquessin en el seu interior abans d'esclafar, no un ocell, sinó una dona sorpresa en adulteri (Jn 8,2-11). Després de la seva mort, els seus deixebles al llarg dels segles el tenim com a Testimoni viu que inspira i fa créixer el nostre desig de «ser grans a la nostra manera» tot alliberant ocells.
25. A l'amic J.I. González Faus, li he sentit afirmar alguna vegada que «la fe no elimina els problemes [aquí parlem dels sofriments i els dolors] sinó que els il·lumina».